

УДК: 378.147

Тодорова Л.В., к.с.-г.н., доцент
Таврійський державний агротехнологічний університет

САМОСТІЙНА РОБОТА СТУДЕНТІВ ПРИ ВИВЧЕННІ ДИСЦИПЛІНИ «АГРОЕКОЛОГІЯ»

Анотація. У статті аналізуються перспективні види і методи самостійної роботи студентів спеціальності «Агрономія» під час опанування матеріалу з дисципліни «Агроекологія».

Ключові слова: формування професійних знань та вмінь, реферат, доповідь, дискусія.

Постановка проблеми. Навчальний процес у вищій школі має бути спрямований на підготовку освіченого фахівця, який вміє ініціативно, творчо мислити, самостійно поповнювати свої знання та застосовувати їх у виробничій діяльності.

Успіх підготовки фахівців залежить від багатьох факторів, одним з яких є самостійна робота студентів. В процесі впровадження кредитно-модульної системи навчання у ВНЗ, значна частина навчального матеріалу вноситься на самостійне опрацювання студентами. Тому основним завданням викладача у вищій школі стає не репродуктивне викладання набору готових знань, а організація активної самостійної роботи студентів. Саме самостійна робота є однією з найважливіших складових, що формують фахівця сучасного рівня, оскільки вона формує самостійність не лише як сукупність вмінь та навичок, але й як рису характеру, яка відіграє важливу роль в структурі особистості, а це досить актуально для сучасного фахівця. Крім того, самостійно набуті знання є більш оперативними, вони стають особистою власністю, розвивають інтелектуальні риси, увагу, спостережливість, критичність, вміння оцінювати.

Для виконання завдань, які постали перед вищою школою, потрібно вдосконалювати навчально-виховний процес, розробляти нові методи і форми взаємодії викладача і студента, стимулювати самостійну навчальну діяльність молоді, оскільки саме життя довело, що тільки ті знання, які людина набула самостійно, завдяки власному досвіду, думці й діям, стають справді її здобутком. Тому у вищих навчальних закладах останнім часом спостерігається тенденція до збільшення годин на самостійну роботу. Оволодіння уміннями та навичками самостійної діяльності є найважливішою умовою здійснення безперервної освіти. Реалізація цієї мети тісно пов'язана з посиленням ролі самостійної роботи в навчальному процесі.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Сучасні програми Міністерства освіти і науки України відводять на самостійну роботу студентів під керівництвом викладача від 1/3 до 2/3 загального обсягу навчального часу [1]. Це є свідченням того, що самостійна робота – важливий резерв підви-

щення ефективності підготовки спеціалістів. Однак аналіз психолого-педагогічних досліджень, а також методичної літератури і результатів наукових досліджень дозволяє зробити висновок про недостатню готовність більшої частини студентів (близько 50%) до нових для них форм самостійної роботи у вищому навчальному закладі, що виявляється у відсутності необхідних навичок та вмінь, а також необхідної мотивації та уваги до цієї роботи. Мотивація студентів до навчальної діяльності підвищується за умов, якщо лекції та самостійна робота не дублюють одне одного.

У зв'язку з посиленням ролі самостійної роботи у навчально-пізнавальному процесі актуальною стала проблема раціональної організації самостійної роботи з урахуванням готовності до неї студентів. Вчені й педагоги-практики завжди приділяли багато уваги вивченню різних аспектів, пов'язаних із самостійною роботою. У наукових роботах В.К. Буряка, В.В. Луценко та інших [2, 3], досліджувались сутність поняття самостійної роботи, принципи її організації, розглядалися різні класифікації, вивчались методи, форми, засоби проведення самостійної роботи, розроблялись методики планування, організації та контролю самостійної роботи.

Проблему організації самостійної роботи студентів досліджували С.Г. Заскалета, І.А. Шайдур, В.І. Євдокимов та інші [4, 5, 6]. Системний підхід в організації самостійної роботи студентів досліджувався в роботах Т.І. Туркот [7].

Характер самостійної роботи студентів поступово змінюється під час навчання у вищому навчальному закладі. Так, на молодших курсах вона здебільшого спрямована на поглиблення вивчення окремих навчальних дисциплін, а на старших курсах набуває науково-дослідного та творчого характеру. Тому організація самостійної роботи студентів потребує певної диференціації в залежності від специфіки навчального закладу та курсу, повинна бути послідовною, передбачати опанування різними прийомами пізнавальної діяльності в її зростаючій складності.

Формулювання цілей статті. Мета даної роботи – показати можливості реалізації самостійної роботи студента при викладанні дисципліни «Агроекологія».

Виходячи з цього було поставлено наступні завдання:

- за літературними джерелами з'ясувати сутність та види самостійної роботи студентів;
- проаналізувати характер самостійної роботи студентів під час опанування матеріалу з дисципліни «Агроекологія»;
- запропонувати шляхи покращення організації самостійної роботи студентів з метою формування грамотного майбутнього керівника сільськогосподарського підприємства.

Виклад основного матеріалу досліджень

Від організації самостійної роботи багато в чому залежать результати навчання студентів та їх майбутня практична діяльність. Самостійна робота

студентів є дуже широким поняттям, у тлумаченні якого сформувалися різні підходи, що і зумовлено відмінностями в розумінні суті цього явища.

Нерідко самотійну роботу розглядають як окремий вид навчальних занять поряд з лекцією, семінаром, практичним заняттям та ін. При цьому її суттєвими ознаками вважають обов'язковість заняття у відведений розпорядком дня вузу час, роботу без безпосередньої участі викладача, але за обов'язкового його контролю. За іншими твердженнями, самотійна робота передбачає всю активну розумову діяльність студентів у навчальному процесі, є внутрішньою основою зв'язку різних видів і форм занять між собою. Вважаючи самотійну роботу основним методом засвоєння знань, прихильники цього підходу стверджують, що вона охоплює пізнавальну діяльність, яку здійснюють студенти не лише позааудиторно, а й на лекціях, семінарах, індивідуальних співбесідах, заліках, іспитах, під час захисту курсових, дипломних робіт тощо. Тобто, самотійна робота, згідно з таким баченням, охоплює всі види і форми навчального процесу.

За своєю суттю самотійна робота є активною розумовою діяльністю студента, пов'язаною з виконанням навчального завдання. Отже, на нашу думку, самотійна робота – це навчальна діяльність студента, спрямована на вивчення і оволодіння матеріалом навчального предмета без безпосередньої участі викладача.

Виховання у студентів навичок самотійної роботи з навчальним матеріалом, науковою і навчально-методичною літературою належить до першочергових завдань вищої школи. Адже разом із цим вони виховуватимуть у собі організованість, системність, діловитість, зосередженість, без чого не обійтися їм і в майбутній професійній діяльності.

Види самотійної роботи студентів класифікують за різними критеріями. За місцем, часом проведення, характером керівництва і способом здійснення контролю з боку викладача виокремлюють: а) самотійну роботу студентів на аудиторних заняттях; б) позааудиторну самотійну роботу; в) самотійну роботу під контролем викладача (індивідуальні заняття з викладачем). За рівнем обов'язковості виділяють: а) обов'язкову, окреслену навчальними планами і робочими програмами (виконання домашніх завдань, підготовка до лекцій тощо); б) бажану (участь у наукових гуртках, конференціях, підготовка наукових тез, статей, доповідей та інше); в) добровільну (участь у різноманітних конкурсах, олімпіадах, вікторинах, виготовлення наочності, підготовка технічних засобів навчання). З огляду на рівень прояву творчості студентів виокремлюють: а) репродуктивну самотійну роботу, що здійснюється за певним зразком (розв'язування типових задач, заповнення схем, таблиць, виконання тренувальних завдань, що вимагають осмислення, запам'ятовування і простого відтворення раніше отриманих знань); б) реконструктивну самотійну роботу, яка передбачає слухання і доповнення лекцій викладача, складання планів, конспектів, тез та ін.; в) евристичну самотійну роботу спрямовану на вирішення проблемних завдань, отримання нової інформації, її структурування і використання

в нових ситуаціях (складання опорних конспектів, схем-конспектів, анотацій, побудову технологічних карт, розв'язання творчих завдань); г) дослідницьку самостійну роботу, яка орієнтована на проведення наукових досліджень (експериментування, проектування приладів, макетів, теоретичні дослідження та ін.) [7].

Одним з найпоширеніших методів самостійної роботи з джерелами інформації є реферування – письмовий огляд наукових та інших джерел з обраної теми або стислий виклад у письмовому вигляді змісту наукової праці. У рефераті необхідно не лише висвітлити необхідну наукову інформацію, а й продемонструвати своє відношення до неї. Реферат має засвідчити ерудицію студента, його вміння самостійно аналізувати, класифікувати та узагальнювати. Реферат може містити аналіз і критику відповідних теорій, тобто реферат – це самостійна творча робота студента, що засвідчує його знання з певної теми, розуміння основних підходів до вирішення конкретної проблеми, а також відображає власні погляди майбутнього фахівця та демонструє його вміння аналізувати і осмислювати явища і процеси на основі теоретичних знань.

На нашу думку, найбільш перспективним й творчим є обов'язковий позааудиторний репродуктивний вид самостійної роботи, оскільки він найбільш повно відповідає сутності дисципліни «Агроекологія».

Особливості самостійної роботи студентів при вивченні дисципліни «Агроекологія»

Метою дисципліни "Агроекологія" є формування у студентів цілісного уявлення про явища і процеси в агросфері, принципів ведення екологічно збалансованого землеробства, необхідності комплексного проведення заходів, спрямованих на покращення екологічної ситуації у сільськогосподарському виробництві, навчити їх новим підходам і методам екологізації АПК, щоб забезпечити виробництво достатньої для суспільства кількості високоякісної продукції; формування екологічної свідомості.

Досягнення цих завдань неможливе без вивчення матеріалу з використанням елементів творчості: проведення лабораторних робіт з елементами творчості; розв'язання нестандартних задач; виконання розрахункових робіт; участь у ділових іграх і в розборі проблемних ситуацій; складання рефератів, доповідей, інформацій з заданої теми; інші види занять.

При викладанні дисципліни «Агроекологія» велика увага приділяється саме такому виду самостійної роботи, як складання реферату і обов'язкова прилюдна доповідь за його темою. Мета цього виду самостійної роботи майбутнього спеціаліста спрямована на формування не тільки професійних знань та вмінь, але й на розвиток якостей, необхідних будь-якому керівнику, насамперед організаторських і комунікативних.

Самостійність як якість особистості полягає не лише у правильному розв'язанні навчальних і практичних завдань, але й в умінні відстоювати ці рішення, боротися за їх втілення в життя. Тому під час доповіді кожен студент повинен коротко довести сутність досліджуваної ним проблеми, а по-

тім приймати рішення й аргументовано захищати їх, відповідаючи на запитання викладачів та однокурсників. При цьому важливою є наявність власної позиції й уміння логічно та обґрунтовано доводити її правомірність.

Для формування самостійності дуже важлива активна участь студентів у колективному оцінюванні та самооцінюванні процесу прийняття й реалізації рішень, які повинні здійснюватися після обговорення й розв'язання проблемних завдань, проведення дискусій, під час написання й захисту теми.

Важливим моментом є те, що обговоренню підлягає не тільки результат, але й процес прийняття рішення, що привів до цього результату. Усвідомлення ефективності шляхів прийняття рішень та їх реалізація сприяють закріпленню оптимальних для суб'єкта способів прийняття рішень і діяльності, характерних для самостійної особистості.

Отже, включення студентів у самостійну роботу за допомогою таких методів, як доповіді за темою реферату та дискусії, сприяють формуванню необхідних професійних якостей особистості майбутніх спеціалістів. І застосування цих методів самостійної роботи сприяє формуванню грамотного спеціаліста аграрної справи та керівника сільськогосподарського підприємства.

Аналіз наукових джерел та власний досвід викладання в ТДАТУ дозволяє стверджувати, що самостійна робота студентів формує в майбутніх фахівцях уміння і навички самостійної пізнавальної діяльності, вона одночасно сприяє розвитку й інших структурних компонентів особистості. Крім того, працюючи самостійно, студенти учаться вирішувати задачі, виконувати вправи, аналізувати інформацію. Самостійність пізнання ціннісна ще й тим, що без неї неможливе формування поглядів, переконань, наукової позиції студентів. Методи самостійної роботи засвоюються і застосовуються студентами не відразу. На молодших курсах більшість з них не володіють ще цими методами, не усвідомлюють роль самоосвіти в професійній підготовці фахівця й у майбутній професійній діяльності. Поступово під керівництвом викладачів вони проходять різні етапи нагромадження досвіду самостійної роботи і починають широко використовувати ці методи при підготовці курсових і дипломних робіт.

Шляхи удосконалення самостійної роботи студентів під час вивчення дисципліни «Агроекологія»

Керівництво процесом самостійної навчальної роботи має бути спрямоване не на примушування студентів до багатогодинного «сидіння за письмовим столом», а на формування в них потреби в самому процесі навчання, бажання вчитися раціонально, ефективно, оптимально й отримувати від цього насолоду.

Для цього необхідні такі умови: студент має знати програму на семестр, перелік і критерії оцінки не тільки знань, але й умінь, якими він має оволодіти; контролю й оцінюванню підлягає кожне самостійно виконане завдання кожного зі студентів; оцінка результатів самостійної роботи має бу-

ти гласною та аргументованою; позитивна психологічна атмосфера у групі має підтримувати раціонально організовану самостійну працю.

Тему реферату студент вибирає відповідно до рекомендацій викладача або ж самостійно з перспективою подальшого використання реферату для написання курсових та підсумкових кваліфікаційних робіт. Вибір теми реферату студент повинен узгоджувати з викладачем.

На одному з перших практичних занять необхідно обговорити критерії оцінки самостійної діяльності. На наступних етапах критерії, відібрані внаслідок дискусії, стають основою для самостійного оцінювання і самооцінювання студентами. Критеріями можуть бути аргументованість суттєвих положень, логічність і лаконічність викладу, вміння поєднати теорію з практикою, узагальнити головне і зробити висновки, доказово захистити свою позицію. Можливість рецензувати, оцінювати і порівнювати свої рішення та дії з діяльністю товаришів сприяє формуванню адекватної самооцінки, крім того у студентів накопичується досвід оцінної діяльності, необхідної для керівника.

Для підвищення ефективності супроводу самостійної роботи студентів можна використовувати електронні підручники, методичні вказівки, тестові контролюючі завдання тощо.

Таким чином, організація самостійної роботи студентів передбачає: забезпечення студентів методичними рекомендаціями з вивчення дисциплін у вигляді навчальних посібників; використання роздаткового матеріалу, у т.ч. текстів лекцій; створення відеопосібників і умов для роботи з ними; збільшення випуску навчально-методичних посібників вищим навчальним закладом; впровадження індивідуальних консультацій студентів.

Висновки

1. Самостійна навчальна робота відіграє важливу роль у навчальному процесі та в майбутній практичній діяльності випускників.

2. Виховання у студентів навичок самостійної роботи з навчальним матеріалом, науковою і навчально-методичною літературою належить до першочергових завдань вищої школи. Саме таким чином майбутні спеціалісти виховуватимуть у собі організованість, системність, діловитість, зосередженість, без чого не обійтися їм і в професійній діяльності.

3. На нашу думку, найбільш перспективним й творчим є обов'язковий позааудиторний репродуктивний вид самостійної роботи, оскільки він найбільш повно відповідає сутності самостійної роботи студентів.

4. Під час викладання дисципліни «Агроекологія» відбувається включення студентів у самостійну роботу за допомогою таких методів, як доповідь за темою реферату та дискусії, що сприяють формуванню необхідних професійних якостей майбутніх спеціалістів. Застосування цих методів самостійної роботи сприяє формуванню грамотного керівника сільськогосподарського підприємства.

5. Для покращення та удосконалення організації самостійної роботи студентів необхідне повне забезпечення студентів методичними рекомендаціями з вивчення дисциплін у вигляді випуску навчально-методичних посібників вищим навчальним закладом та впровадження індивідуальних консультацій студентів.

Бібліографічний список

1. Закон України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 № 1556-VII – <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/ru/1556-18>.

2. Буряк В. Керування самостійною роботою студентів / Володимир Буряк // Вища школа. – 2001. - № 4-5. – С. 48-52.

3. Луценко В.В. Організація самостійної роботи студентів в умовах особистісно-орієнтованого навчання: автореф. дис. ... канд. пед. наук.: 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти / Луценко Вікторія Вікторівна; Харк. держ. пед. унів. ім. Г.С. Сковороди. – Харків. – 2002. – 24 с.

4. Заскалета С.Г. Організація самостійної пізнавальної діяльності студентів сільськогосподарського інституту (за матеріалами вивчення іноземних мов): автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти / Заскалета Світлана Григорівна; інст. пед. та псих. проф. освіти АПН України. – К., 2000. – 19 с.

5. Шайдур І.А. Організація самостійної роботи студентів педагогічних університетів на основі індивідуального орієнтованого підходу: автореф. дис. ... канд. пед. наук.: (13.00.04 – теорія і методика професійної освіти) / Шайдур Ірина Анатоліївна; інст. пед. та псих. проф. освіти акад. пед. наук України. – К., 2003. – 22 с.

6. Самостійна робота студентів: навч. посібник / В.І. Євдокимов; за заг. ред. В.І. Євдокимов; ХДПУ ім. Г.С. Сковороди. – Х. Вид-во ХДГУ, 2004. – 140 с.

7. Туркот Т.І. Педагогіка вищої школи / Т.І. Туркот. – http://pidruchniki.com/17450218/pedagogika/vidi_samostiynoyi_roboti_studentsi v.

Todorova L.V. Self-work of students in the study of "Agroecology" discipline

Summary. The perspective types and methods of the self-work of students of the specialty "Agronomy" while mastering the material of "Agroecology" discipline were analyzed in the article.

Keywords: formation of professional knowledge and skills, abstract, report, discussion.